ज्वरमातङ्गकेशरिरस पु० ज्वर एव मातङ्गो गजस्तत्र केशरीव कर्म्म०।

"पारदं गन्धकं चैव हरितालं समाक्षिकम्। कटुत्रयं तथा पथ्या क्षारौ द्वौ सैन्धवं तथा। निम्बस्य विषमुष्टेश्च बीजं चित्रकमेव च। एषां भागमितं भागं प्राह्यं प्रति सुसंस्कृतम्। हिमाभं कानकफलं विषञ्चापि हिमाभिकम्। निर्गुण्डीस्वरसेनैव शोधयेत्तत् प्रयत्नतः। सार्द्धरत्तिप्रमाणेन वटी कार्य्या सुशोभना। सर्वज्वरहरी चैषा भेदिनी दोषनाशिनी। आमाजीर्णप्रशमनी कामला पाण्डुरोगहा। वह्निदीप्तिकरी चैषा जठरामयनाशिनी। उष्णोदकानुपानेन दातव्या हितकारिणी। भाषितो लोकनाथेन ज्वरमातङ्गकेशरी" भैषज्यर० उक्ते औषधभेदे।

ज्वरमुरारिरस पु० ज्वरो मुर इवाहरभेदस्तस्यारिः कर्म्म०।

"गुडसूतं गुडगन्धं विषञ्च दरदं पृथक्। कर्षप्रमाणं कर्षार्द्धं लवङ्गं मरिचं पलम्। गुडं कनकबीजञ्च पलद्वयमितं तथा। त्रिवृता कर्षमेकञ्च भावयेद्दन्तिकाद्रवैः। सप्रभा च ततः कार्य्या गुडीगुञ्जामृता शुभा। ज्वरमुरारिनामायं रसोज्वरकुलान्तकः। अत्यन्ताजीर्णपूर्णे च ज्वरे विष्टम्भसंयुते। सर्वाङ्गप्रहणीगुल्मे चामवातेऽम्लपित्तके। कासश्वासे यक्ष्मरोगेऽप्युदरे सर्वसम्भवे। गृध्रसीं सन्धिमज्जस्थे याते शोथे च दुस्तरे। यक्ष्मति क्षीहरोगे च वातरोगे चिरोत्थिते। अष्टादश कुष्ठरोगे सिद्धो गुरुविनिर्म्मितः" भैषज्यर० उक्ते औषधभेदे।

ज्वरशूलहररस पु०ज्वरस्य शूलं वेदनां हरति हृ—अच् कर्म०

"रसगन्धकयोः कृत्वा कज्जलीं भाण्डमध्यगाम्। तत्राधोवदनां ताम्रपात्रीं संरुध्य शोधयेत्। पादाङ्गुष्ठप्रमाणेन चूल्लप्रां ज्वालेन तां दहेत्। यामद्वयं ततस्तत्स्थं रसपात्रं समाहरेत्। चूर्णयेद्दन्तियुगलं तृतीयं वा विचक्षणः। ताम्बूलीदलयोगेन दद्यात् सर्वज्वरेष्वसुम्। जीरसैन्धवसंक्लिन्नवक्त्राय ज्वरिणे हितम्। स्वेदोद्गमो भवत्येव देवि! सर्वेषु पाप्मसु। चातुर्थकादीन् विषमान् नयमागामिनं ज्वरम्। साधारणं सन्निपातं जयत्येष न संशयः। ज्वरशूलहरो नाम रसोऽयं सप्तदाहृतः" भैषज्यर० उक्ते औषधभेदे।

ज्वरसिंहरस पु० ज्वरस्य तद्रूपगजस्य सिंह इव हन्तृत्वात् कर्म०। भैषज्यरत्नावल्युक्ते औषधभेदे। तल्लक्षणं यथा

"पारदं गन्धकं तालं भल्लातकमथैव च। वज्रीक्षीरसमायुक्तमेकत्र च विमर्दयेत्। मृत्तिकाभाजने स्थाप्य मुद्रितव्यं विचक्षणैः। अग्निं प्रज्वालयेत्तत्र प्रहरद्वयसंख्यया। शीतलं खलयेत्तत्र भावना च प्रदीयते। भृङ्गराजरसैरत्र गण्डदूर्वाभवैः रसैः। चित्रकस्य रसेनापि भावना दीयते पुनः। पश्चात्तच्चूर्णयेद् यत्नात् कूपिकायाञ्च धारयेत्। ज्वर उत्पद्यते यस्य चतुर्थे चापरे पुनः। माषैकञ्च रसं देयं तत्क्षणान्नाशयेज्ज्वरम्। ज्वरशान्तेः परं पथ्यं देयं मुद्गौदनः पयः। ज्वरसिंहरसो नाम सर्वज्वरविनाशनः"।

ज्वरहन्तृ त्रि० ज्वरं हन्ति हन्—तृच्। ज्वरनाशके स्त्रियां ङीप्। या च २मञ्जिष्ठायां राजनि०। [हारा०।

ज्वराग्नि पु० ज्वरः अग्निरिव सन्तापकत्वात्। आधिमन्यौ

ज्वराङ्कुशरस पु० ज्वरस्य गजरूपस्य अङ्कुश इव प्रतिरोधकत्वात् कर्म्म०। भैषज्यर० उक्ते औषधभेदे स च नानाविधो यथा

"गुडं सूतं विषं गन्धं धूर्त्तबीजं त्रिभिः समम्। चतुर्थं द्विगुणं ज्ञेयं चूर्णं गुञ्जाद्वयं हितम्। जम्बीरस्य च मज्जाभिरार्द्रकस्य रसैर्युतम्। ज्वराङ्कुशो रसो नाम्ना ज्वरान् सर्वान् निहन्ति वै। (ज्ञेयं मिलित्वा द्विगुणम्।)(अयं भेदि ज्वराङ्कुशो नाम्ना ख्यातः।) अन्योऽपि तत्रैव उक्तो यथा "रसस्य द्विगुणं गन्धं गन्धतुल्यञ्च टङ्कनम्। रसतुल्यं विषं योज्यं मरिचं पञ्चधा विधात्। कट्फलं दन्तिबीजञ्च प्रत्येकं मरिचोन्मितम्। ज्वराङ्कुशो रसोह्येष चूर्णयेदतिचिक्कणम्। माषैकेन निहन्त्याशु ज्वरं जीर्णं त्रिदोषजम्"। अत्रानुरूपमात्रां शर्करादीनां निपीय गिलित्वा किञ्चिज्जलं पिबेत्। अन्यविधोऽपि तत्रैवोक्तो यथा

"ताम्रकाद् द्विगुणं तालं मर्दयेत् सुषवीद्रवैः। प्रपुटेद् भूधरे शीते वज्रीक्षीरेण मर्दयेत्। प्रपुटेत् भूधरे पश्चात् पञ्चगुञ्जामितं भवेत्। आर्द्रकस्य रसेनैव सर्वज्वरनिकृन्तनः। ऐकाहिकम् द्व्याहिकञ्च त्र्याहिकं चातुराहिकम्। विषमञ्चापि शीताद्यं ज्वरं हन्ति ज्वराङ्कुशः" अन्यविधोऽपि तत्रैव "गुडसूतं तथा गन्धं कर्षमानं नयेद् बुधः। महौषधं टङ्कनञ्च हरितालं तथा विषम्। रसार्द्धं मर्दयेत् खल्ले भृङ्गराजरसेन तु। त्रिदिनं भावनां दत्त्वा चतुर्थे वटिकां ततः। कुर्याच्चणकमात्राञ्च पिप्पलीमधुसंयुताम्। एष ज्वराङ्कुशो नाम विषम-